

Honderd jaar Begraafplaats Huizinge.

Geschiedenis van het begraven.

De oudste graven in onze streken zijn hunebedden, die ook in Groningen te vinden zijn. In Noorderlaren is nog een restant, in Glimmen en Onnen waren ze en in het museum in Delfzijl staat een klein type, een zogenaamde dolmen opgesteld, die is opgegraven bij Heveskes. Rond Winsum zijn bewoningssporen van het Trechterbekervolk gevonden, zij waren de hunebedbouwers en woonden hier tussen ca. 3400 en 2850 voor Christus.

Hunebed te Borger

Nadat onze gebieden lang onbewoonbaar waren vestigden zich tussen 600 en 500 voor Christus mensen op de drooggevalle kwelders. Na verloop van tijd wierpen ze wierden, woonheuvels op. Ze begroeven of cremeerden hun doden en gaven ze grafgiftten mee. De crematieresten werden vaak, maar niet altijd in urnen ter aarde besteld. De voorchristelijke grafvelden die in de provincie Groningen zijn gevonden lagen alle op de wierden, zoals te Godlinze, Bouwerd bij Ezinge en Bultvenne bij Termunten. In Huizinge zou de kleine wierde aan de A.L. Ubbensweg een begraafplek kunnen zijn.

Toen rond 800 het christendom in onze streken werd gebracht en heel langzaam vaste voet kreeg, werd het cremeren van de doden verboden en ging men er na verloop van tijd toe over de doden georiënteerd te begraven in gewijde aarde in en bij de kerken. Als een kerk was bebouwd en het kerkhof aangelegd kwam een wijbisschop, wat de Ommelanden betreft uit Munster, om kerk, kerkhof, de altaren en de klok te wijden. Waarschijnlijk zijn de kerken gebouwd op plaatsen die in het verleden reeds een cultische betekenis hadden, dikwijls zal er een dobbe of zoetwatervijver zijn geweest. Om de kerk ligt altijd een kerkhof, een terrein dat werd gebruikt voor processies, kermis, rechtspraak, jaarmarkt. Een beperkt gedeelte van de ruimte was in gebruik als begraafplaats, hier werden gedoopte christenen begraven. Zelfmoordenaars en ongedoopten kregen een plek buiten de wijding. De kerken zijn vaak gebouwd op een verhoogd kerkhof, de nodige grond kwam uit de gegraven gracht.

Kerkhof Huizinge

Ook in de kerken werd begraven, een gewoonte die in het Middellandse Zeegebied was ontstaan toen in 313 het christendom als godsdienst werd erkend en de vering van martelaren opkwam en velen heilig werden verklaard. Men ging kerken bouwen over graven van heiligen en de altaartafel werd geplaatst boven het graf van de vereerde persoon.

Toen het aantal kerken sterk uitbreidde ook in andere gebieden, ging men heiligenreliëken, delen van heiligen of zaken waarmee de heilige in aanraking was geweest, in een holte (sepulcrum) van het altaarblad bergen, zodat toch de mis denkbeeldig werd gecelebreerd in de nabijheid van een heilige.

Het altaarblad, de mensa, was inmiddels ook een stuk natuursteen geworden, verwijzend naar een grafsteen.

Om voor die tijd begrijpelijke redenen, wilde eenieder zo dicht mogelijk bij het altaar begraven worden, het ad sanctos, bij de heiligen begraven worden, werd gewoonte. Waren die plaatsen eerst bestemd voor geestelijken en lieden die zich verdienstelijk hadden gemaakt voor de kerk, ze werden al gauw opgeëist door machthebbers, rijken en aanzienlijken.

De kerk was het eigenlijk met de ontstane gewoonte niet eens en op veel concilies was dit het onderwerp van gesprek. Het werd verboden, aan banden gelegd, maar het begraven in het godshuis was niet te keren. De oosterse kerkvader Johannes Chrysostomos schreef reeds rond het jaar 400: "Hoe kan men de kerken van God bezoeken, die heilige tempels, als er zo'n verschrikkelijke stank hangt".

Na de Hervorming brak men in de protestantse landen niet met de gewoonte, hoewel protestanten de kerk niet als een gewijd gebouw beschouwen. Het was een statuskwestie geworden, die voor de kerken veel geld opleverde, maar ook veel overlast gaf, waarom in de volksmond degenen die in de kerk waren begraven ook wel 'rijke stinkerds' werden genoemd.

Vanaf de 4^e eeuw tot aan het begin van de 19^e eeuw heeft het christendom de kerk als begraafplaats gebruikt en waren er klachten, niet alleen over stank, maar ook over verzakte en open graven.

Hoe erg de overlast soms was blijkt uit een gebeurtenis te Kantens. Toen daar in de loop van de 18^e eeuw de heer van de borg Klinkenborg overleed en in de kerk werd begraven stonk het nadien zo in het gebouw, dat men eerst een lakens gordijn ophing tussen koor en schip en toen dat niet voldoende hielp, gedurende geruime tijd de ramen uit het koor verwijderde. Waarschijnlijk werd de overlast ook veroorzaakt doordat deze heer lang opgebaard was geweest, want er waren destijds amper of geen wetten of regels inzake dood en begraven. Toch daagde het bij sommigen en kwam het besef dat lijken de gezondheid kunnen schaden. Geneesheren beweerden dat dode lichamen miasma's bevatten, kwalijke dampen die ziekten konden veroorzaken.

Zo liet in 1720, Jonker Willem Alberda van Dijksterhuis, destijds heer van Huizinge, genoemd dorp in een brief weten dat men in het vervolg de overledenen binnen zes dagen moest begraven en niet langer " *hun afgestorven dooden een tijdt van veertijn dagen, en langer in hare behuizinge soo wel in den somer als in den winter, bij sich moesten behouden, waardoor de lugt bij de gesonde overgeblevenen wordt geïnfecteerd, siekten en kranckheden gecauseert*".

Fragment uit de brief van Jonker Willem Alberda uit 1720

Aan het eind van de achttiende eeuw waren er progressieve burgers, die zich verenigden in genootschappen met het doel niet alleen buiten de kerkgebouwen, maar zelfs buiten de bewoning begraafplaatsen in te richten. In sommige gevallen noemde men de organisatie en de begraafplaats Ter Navoring. De naam drukte de hoop uit dat het initiatief navolging zou vinden. De vooruitstrevende vrouwen Betje Wolff en Aagje Deken lieten zich te Scheveningen begraven, op de ommuurde begraafplaats Ter Navoring, gelegen in de duinen en gesticht in 1779. Op de muur staat het motto van de initiatiefnemer Abraham Perenot te lezen: *Mijn rottende overblijfselen moeten verre van de stad liggen daar ik levend vermeed iemand te benadelen wens ik zulks ook na mijn dood niet te doen.*

Bij de komst van de Bataafse Republiek in 1795 verwijderde men wapenschilden en rouwborden uit de kerken en werd ook het begraven in de kerk vanwege het gelijkheidsideaal verboden, ook moesten begraafplaatsen worden aangelegd. De rouwborden werden doorgaans verwijderd, maar het begraven ging op de oude wijze door. Tijdens de Franse overheersing werd bij keizerlijk decreet het begraven in kerken en binnen de bebouwde kom nogmaals verboden, ook nu zonder effect.

Koning Willem I trok de verboden in 1813 weer in. In 1826 was er een malaria-epidemie in Noord- Nederland ten gevolge van overstromingen. Door deze zgn. "anderdaagse koorts" stierf tien procent van de stad-Groninger bevolking, de kerkhoven en de begraafplaats aan het Zuiderdiep waren overvol. Op aandrang van vooral Professor Theodorus van Swinderen liet het stadsbestuur in 1827 twee begraafplaatsen aanleggen ten zuiden en ten noorden van de stad. De Zuider- en Noorder- begraafplaats behoren tot de oudste gemeentelijke begraafplaatsen in Nederland.

In 1827 werd het Franse decreet van 1804 bij Koninklijk Besluit van kracht. Met ingang van 1829 was het begraven in kerkgebouwen verboden en moesten steden en dorpen met meer dan 1000 inwoners een begraafplaats inrichten buiten de bebouwde kom.

Sommigen vonden zich boven en onder de wet. Nog in 1836 werd jonkheer Scato Ludolph woonachtig op Nienoord 's nachts in de grafkelder te Midwolde bijgezet en in 1842 volgde zijn vader Haro Caspar baron van Inn-en Kniphausen heer van Nienoord. Men had het gehele gebied rond borg en kerk 's nachts afgesloten. In Pieterburen werd in 1845 'tante

Mijntje' of Wilhelmina Jeanne Alberda van Menkema, douairière Lewe van Aduard overdag op het kerkhof begraven en 's nachts weer opgegraven en in de grafkelder bijgezet.

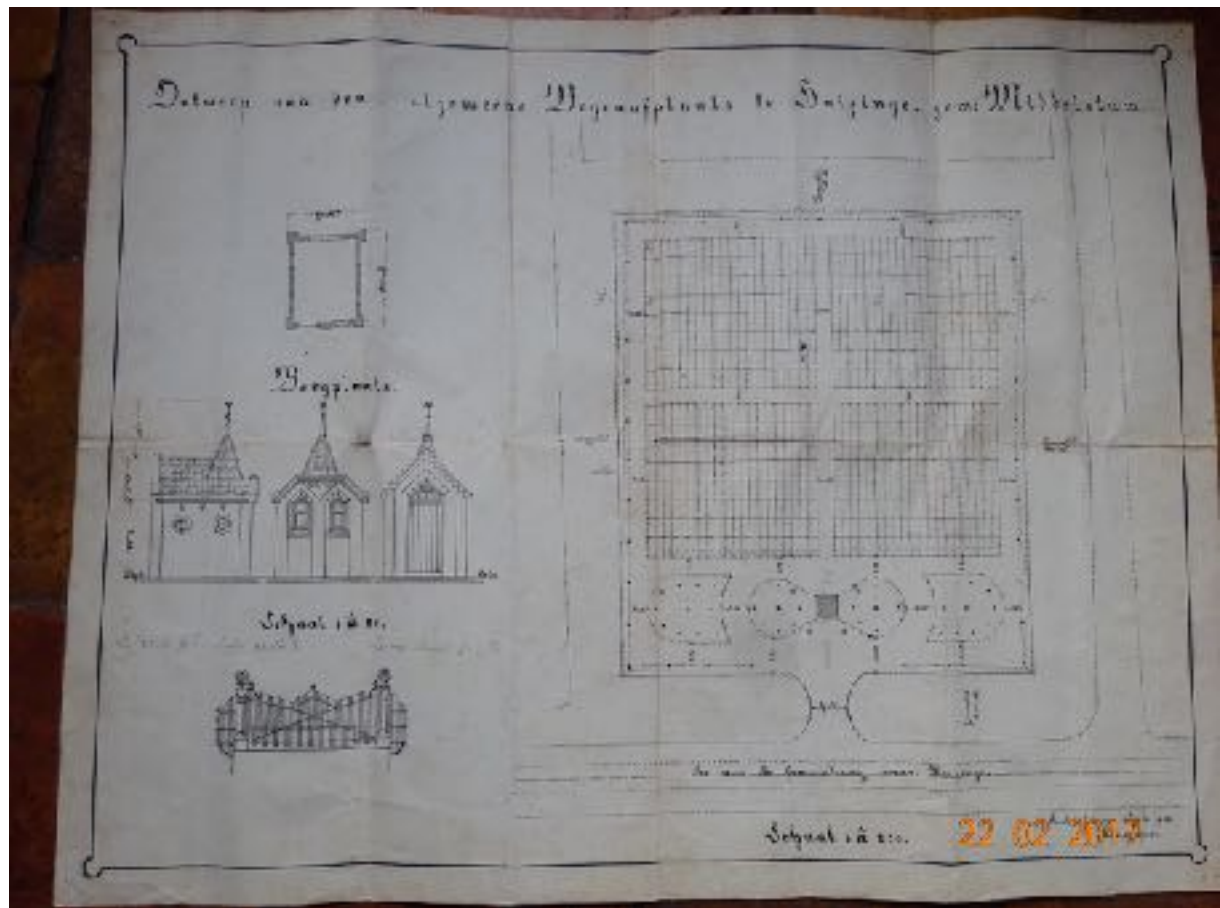
Toen in 1848 de arts, geschied- en oudheidkundige Rembertus Westerhoff te Warffum met drie andere Groningers in de Tweede Kamer kwam, drong hij aan om een wet te maken inzake het begraven van doden in eerst instantie zonder succes.

Een cholera-epidemie in de jaren 1866-67 met 21.000 doden bewerkstelligde in 1869 de Wet op de Lijkbezorging, waarin alles betreffende dood en begraven werd geregeld. De wet iets bijgesteld geldt tot op de dag van vandaag. In 1872 werd naar aanleiding van een pokkenepidemie de Wet op Besmettelijke Ziekten aangenomen, waarin onder andere werd gesteld dat er op kerkhoven en begraafplaatsen lijkenhuizen moesten komen om daarin doden die aan een besmettelijke ziekte waren overleden in afzondering op te baren.

Het is opvallend dat in Groningen zelfs in kleinste dorpen begraafplaatsen zijn. Dat is wellicht te danken aan de verlichte instelling van de sociale bovenlaag van de bevolking die het voor het zeggen had in kerk en dorp. De grotere dorpen in Noord-Groningen kregen ze reeds in de 19^e eeuw, Uithuizen 1845, Middelstum 1868, 't Zandt 1871, Onderdendam 1872, Loppersum 1877, Stedum in 1890 en Zeerijp in 1892. In de kleine dorpen werden ze meestal in het begin van de 20^e eeuw gesticht soms door de plaatselijke Hervormde Gemeente zoals in Huizinge in 1816, soms door de gemeente (Stedum) zoals in Westeremden 1923 en Garsthuizen 1926. In Wirdum, Eenum en Oosterwijtwerd werden door de dorpelingen Verenigingen tot inrichting en instandhouding eener Begraafplaats opgericht.

Vaak werd een plaatselijke architect op gemeenteopzichter gevraagd en ontwerp te maken. Oeds de Leeuw Wieland architect en logementhouder van Spoorzicht maakte het plan voor de begraafplaatsen te Stedum en te Zeerijp en had ook bemoeienis met de reeds bestaande de Lopster dodenakker. In Huizinge maakte de Middelstumer architect Pieter Tilbusscher de plannen. Hij bouwde op de reeds bestaande begraafplaats te Middelstum een niet meer bestaand lijkenhuis en een eveneens verdwenen monumentaal toegangshek.

In 1915 werden de kerkhoven van Westerwijtwerd en Huizinge door de toenmalige Gemeente Middelstum gesloten. De kerkvoogden van de Hervormde Kerk te Huizinge besloten toen op een stuk kerkenland een begraafplaats te stichten die in vier klassen zou worden ingedeeld. Dorpelingen werden van de plannen op de hoogte gesteld en uitgenodigd graven te kopen. Wie graven op de 1^e klasse wenste moest 10-12 graven kopen voor fl. 10 per grafstede. Op de 2^e klassen moesten 6 tot 8 graven worden gekocht voor fl. 5 per graf en op klasse 3 kon men 4 tot 6 plaatsen verwerven voor fl. 2.50 per stuk. Klasse 4 was de armenlap. De opbrengsten dekten waarschijnlijk deels de aanlegkosten van de begraafplaats die in 1916 werd opgeleverd. Architect Pieter Tilbusscher had het ontwerp gemaakt en velen in het dorp hadden hand en spandiensten verricht.

Ontwerptekening door architect Pieter Tilbusscher.
 Ontwerptekening van Pieter Tilbusscher.

Architect Pieter Tilbusscher en echtgenote.

De begraafplaats kreeg in 1961 een opknapbeurt. Kerkvoogdij en Dorpsbelangen stelden een Commissie tot Verbetering van de Befraafplaats te Huizinge aan, die gelden verzamelden en vrijwilligers opriepen om de noodzakelijke werkzaamheden te verrichten. Ruim drieduizend gulden werd besteed aan herstel van het lijkenhuis, aanschaf van een nieuw toegangshek, schilderwerk, verharding paden, snoeiwerk en aanplant van struiken. Het meeste werk werd door Huizingers verricht. In de tachtiger jaren liet de kerkvoogdij naar de tekening van Tilbusscher een nieuw smeedijzeren toegangshek maken dat het weinig fraaie hek uit 1961 verving. Ook kreeg de dakruiter op het lijkenhuis als bekroning een wufte bekroning in de vorm van een pinakel.

In het kader van het Monumenten Inventarisatie Projekt, Architectuur en Stedebouw in Groningen 1850-1940 kreeg de begraafplaats de status van Rijksmonument.

Inmiddels is de dodenakker ruim 100 jaar in gebruik en rusten zij die Huizinge ooit bewoonden daar aan de E.L. Ubbensweg. Oudere Huizingers hebben nog een heel aantal gekend, jonge mensen en nieuwe bewoners zullen de namen op de oudste zerken niet veel zeggen. Ze worden genoemd in de administratie van de kerk, in de notulen van de ijsvereniging en in koopaktes van huizen. Een aantal personen leven, behalve bij de familie in de herinnering voort omdat ze een opmerkelijke rol in het dorp of daarbuiten hebben gespeeld of omdat ze tragisch en uitzonderlijk aan hun eind zijn gekomen. Zo duidt het bord Oorlogsgraven op het graf rechts vooraan rij 3, no 3 op de rustplaats van Egbertus Luitjen Ubbens, geboren 07-06-1901 te Huizinge, overleden 10 april 1945. Hij was landbouwer op de Dellehoeve aan de Delleweg en plaatselijk commandant van de Ordedienst en de Binnenlandse Strijdkrachten. Hij werkte mee aan de distributie van koren onder de bevolking en stelde levensmiddelen beschikbaar voor gevangenen. Een dag voordat de geallieerden de provincie binnentrokken op 20 maart 1945 werd Ubbens gearresteerd en op 10 april, 22 dagen voor de bevrijding van de provincie, werd hij met negen anderen gedood en begraven bij Bakkeveen. Op de fusilladeplaats staat een monument waarop de namen staan van de vermoorde verzetsmensen. Onder hen was ook de kunstenaar Hendrik Nicolaas Werkman.

Ubbens werd herbegraven te Huizinge, de weg langs de begraafplaats werd naar hem genoemd.

E.L. Ubbens.

Van iedere overledene is een verhaal te vertellen, maar meestal zijn die letterlijk mee in het graf gegaan. Een aantal jaren geleden werd bij toeval de doodsoorzaak bekend van twee jonge mannen die rechtsachter op de begraafplaats liggen begraven de gebroeders Bolt. In de Eerste Wereldoorlog werd er veel gesmokkeld ook door de gebroeders Bolt uit Huizinge. In de nacht van 26 juli 1918 werden ze op de dijk te Hoogwatum bij Bierum betrappt door een paar commiezen. De jongens negeerden het bevel zich over te geven en sloegen op de vlucht. Door een hulpcommies werd geschoten. Elibertus was op slag dood, Willem raakte ernstig gewond, maar wist te vluchten. Hij durfde niet naar een dokter uit angst te worden ontmaskerd en gevangenisstraf op te lopen en stierf twee maanden later.

Deze gebeurtenis was in Huizinge vergeten, maar werd in herinnering gebracht door een bejaarde dame uit Leeuwarden die op het Hogeland op zoek was naar graven van twee jongemannen. De vader van de vrouw was in de Eerste Wereldoorlog als jongeman de hulpcommies geweest die had geschoten. De man die later een andere baan had, sprak nooit over zijn werk bij de douane, tot hij als dementerende bejaarde steeds uitriep: "ik ben onschuldig, waarom bleven ze niet staan, we hebben ze genoeg gewaarschuwd". De familie begreep dat er ooit iets ernstigs was gebeurd en archiefonderzoek wees uit wat er was gebeurd. De bejaarde dochter ontmoette te Bierum bakker Olinga die als jonge man bakkersknecht was in Middelstum en in Huizinge zijn vrouw vond Hij hoorde in 1940 van zijn aanstaande schoonvader dat lang geleden bij Hoogwatum twee vrienden waren doodgeschoten. Olinga stuurde de dam naar Huizinge waar ze de graven van de gebroeders Bolt vond.

Elibertus en Willem waren zonen van Klaas Bolt en van Geertje de Vries. Klaas Bolt was geboren in Westeremden en was van beroep boerenknecht. Geertje de Vries de dochter van Jacob Mients de Vries en Elizabeth van der Leest. Ze zijn begraven aan de noordzijde van de kerk.

Graven Elibertus en Willem bij hun dood 28 en 26 jaar oud.

Graven van vader en moeder Bolt. Vader overleed in 1920, moeder in 1919.

Een aantal jaren geleden werd ondergetekende gebeld door een bejaarde dame uit Zeeland. Ze vroeg hoe het grafmonument van haar vader, Hendrik Adriaan Langejan, erbij stond. Uit het grafboek bleek dat Langejan op 5 augustus 1945 was begraven in Huizinge, een grafteken kreeg hij niet. In 1944 zetten de Duitsers in heel Nederland gebieden onder water om zich te verdedigen tegen de oprukkende geallieerden. Het gezin Langejan werd door het water verjaagd van het eiland Tholen en kregen onderdak bij de familie Siertsema aan het begin van de E.L. Ubbensweg. Op de dag dat de familie terug kon naar Zeeland stierf vader Langejan. Zijn vrouw en zeven kinderen gingen terug naar Tholen. De dochter Mevrouw Poortvliet-Langejan was elf jaar toen haar vader stierf en denkt nog vaak aan haar vader die

zijn jongste dochtertje graag verwende met lekkere hapjes. Ze heeft een aantal keren het graf bezocht.

Rijksmonument.

Sinds 21 februari 1997 is de begraafplaats aan de E.L. Ubbensweg een Rijksmonument.
Objectomschrijving: C9992TR4, 9992TRB, 999@TRHK.

Inleiding:

Complex bestaande uit een algemene BEGRAAFPLAATS met BAARHUISJE en ROEGANGSHEK, aangelegd in 1916 in opdracht van de kerkvoogden van de Nederlands hervormde gemeente te Huizinge. Architect P.Tilbusscher uit Middelstum ontwierp het geheel, inclusief het toegangshek dat midden op een gemetselde dam ligt, Van dit hek zijn de hoofdpijlers nog origineel, het niet-originele dubbele beweegbare hek is een copie van het originele. De begraafplaats is markant gelegen ten zuiden van het dorp, aan de oostzijde van de E.L. Ubbensweg.

Rijksmonument. Monumentnummer 517372 Verkorte waardering.

Waardering:

Begraafplaats van algemeen belang, als voorbeeld van een kleine begraafplaats uit 1916

Vanwege de kenmerkende aanleg met omgrachting, haag en bomenrij

Vanwege de vrij hoge mate van gaafheid van de samenstellende onderdelen

Vanwege de markante ligging in het open veld, bij de entree van het dorp

De begraafplaats is aangelegd op een rechthoekig, omgracht terrein omzoomd door een haag en bomen. De sober grafzerken zijn verdeeld over vier nagenoeg vierkante vakken, gescheiden door twee haaks op elkaar staande paden. Het pad dat van zuidwest naar noordoost loopt vormt de hoofdas waarop zicht het toegangshek en het baarhuisje bevinden. Aan weerszijden van het baarhuisje bevinden zich spiegelbeeldig een boom en een grasperk met halfronde beëindiging.

Het baarhuisje is opgetrokken op een rechthoekig plattegrond, in rode baksteen op een trasraam van donkere klinkers. Het zadeldak is gedekt met cementpannen, heeft aan zuidwestzijde een spits met schubbendak en heeft bakgoten op gemetselde klossen. De beide topgevels hebben een gemetselde afdekrand, de gevelhoeken worden gemarkeerd door gemetselde lisenen met op de schouders een gepleisterde aanzetsteen. De entree aan zuidoostzijde bestaat uit een houten deur met deurlicht en een kepervormig bovenlicht onder een keperboog. De zijgevels hebben elk twee gietijzeren roosvensters. De afgeknotte noordwestgevel met spits is geleed door lisenen die samen twee keperbogen vormen. In beide vlakken bevinden zich twee kepervormige houten vensters. In de top een gepleisterd driehoekig vlak met een fries van rollagen en drie gemetselde klossen.

Baarhuisje of lijkenhuis.

Het toegangshek bestaat uit twee betonnen hoofdpijlers vierkant van grondslag en een beweegbaar hek ooit met zijstukken. Beide pijlers hebben een schacht met gegutste hoeken en ingekerfde ornamentiek en worden bekroond door een kapiteel met aan ieder zijde een gebogen fronton. Op de pijlers staat het bouwjaar aangegeven. Op de een 19, op de andere 16.

Het hek.

Reint Wobbes december 2016.

**UITTREKSEL uit het besluit van Kerkvoogden en
Notabelen van 1915, waarbij tot het aanleggen
der begraafplaats is besloten.**

Er is besloten Kerkvoogden te verleen de bevoegdheid graven uit te geven met het uitsluitend recht tot begraven zoolang de begraafplaats bestaat. De graven, eene admeting hebbende van 2,35 M. bij 1,05 M., worden onderscheiden in 3 klassen, waartvan de prijzen van uitgifte worden vastgesteld als volgt per graf:

1e klasse f 10,—; 2e klasse f 5,—; 3e klasse f 2,50.

Wie 1e klasse graven koopt, moet van 10—12 graven koopen.

" 2e " " " " " 6—8 " "

" 3e " " " " " 4—6 " "

De rechthebbenden kunnen hunne graven aan anderen overdragen, onder verplichting de bewijzen der uitgifte aan de Kerkvoogder te vertoonen, teneinde daarop de overboeking aan te tekenen. Voor zoover de overdracht geschiedt aan personen die bij de bespreking over het aanleggen der begraafplaats onwilling waren graven te koopen, of aan niet-ingezetenen van Huizinge, in de overdracht alleen geldig met goedkeuring van Kerkvoogden.

Wie Huizinge mettervoen verlaat kan de hem toebehoorende, nog ongebruikte graven weer aan de Kerk afstaan en ontvangt daarvoor respectievelijk f 10,—, f 5,— en f 2,50 per graf terug, mits hij binnen eene maand na zijn vertrek de Kerkvoogden schriftelijk zijn verlangen mededeelt.

Hetzelfde recht hebben de eigenamen van een overledene, wiens gezin niet langer te Huizinge woont, mits zich verkarende binnen 3 maanden na het overlijden.

Op de graven mogen zecken, palen en lekken worden geplaatst en graf-tinnen enz. aangelegd, welke blijven bestaan zoolang naar het oordeel van Kerkvoogden voor het onderhoud behoorlijk wordt gezorgd. Bij verwaarloozing, naar het oordeel van Kerkvoogden, hebben dezen de bevoegdheid 3 maanden na eenvoudige kennisgeving aan een of meer der rechthebbenden, alles van de graven te verwijderen.

Kerkvoogden zijn belast met het aanhouden van een register der recht hebbenden op de graven, het voeren van de verdere administratie, het aanwijzen der graven, het benoemen en ontslaan van den grafdelver en het msken, zoo hun dat wenschelijk voorkomt, van meerdere bepalingen, die echter niet in strijd mogen zijn met dit besluit.

Ieder kerkgerootschap heeft het recht bij de begrafenis van een zijner leder op de begraafplaats eene collecte te houden.